

językowe są często niewystarczające. Nierzadko występują także przypadki, gdy dzieci podejmujące naukę w pierwszej klasie szkoły ludowej w ogóle nie potrafią porozumieć się w języku swoich przodków. Problemy zaczynają się często w rodzinach, gdzie w życiu codziennym zaniedbuje się potrzebę używania języka danej mniejszości. Można mieć jednak nadzieję, że sytuacja ulegnie stopniowej poprawie. Według przeprowadzanych w ostatnich latach badań coraz więcej rodziców jest świadomych spoczywającej na nich odpowiedzialności. Chcą, aby dzieci uczyły się w dwóch językach i jednocześnie gotowi są poświęcić więcej uwagi, aby te umiejętności rozwijać od najmłodszych lat. Owe chęci połączone z dalszymi wysiłkami władz krajów związkowych, poszczególnych gmin oraz nauczycieli przyniosą zapewne pożądane rezultaty w przyszłości. Jest to o tyle istotne, że w dzisiejszej rzeczywistości liczy się nie tylko umiejętność posługiwania się językiem angielskim, niemieckim czy chociażby francuskim. Języki mniej popularne i mniej rozpowszechnione także należą do ważnych atrybutów w dorosłym życiu.

EWA GODLEWSKA
Lublin

ABSTRACT

In Austria there is considerable discrepancy between the educational rights of particular national minorities. There is no single legal regulation concerning minority education. The situation of each group is regulated individually. Two such groups – the Slovenian and Croatian minorities enjoy the biggest rights. The basic document in Carinthia, a region with the Slovenian minority is the act on minority education of 1959. In the case of the other group, appropriate legal regulations were adopted much later. In Burgenland, where there are numerous communities of the Croatian minority, the law in force is the act of minority education of 1994. The above mentioned acts are based on the National Treaty of 1955. It provides among others for the possibility of teaching classes in the Slovenian and Croatian languages. The present law, apart from bilingual education in state schools, provides also for establishing private educational institutions, including nursery schools, and enables assistance from public funds. The latter are allocated for research on language, the writing and publication of school textbooks or teacher training.

SZKOLNICTWO UKRAIŃSKIE W LEGNICY

W okresie międzywojennym na terenie państwa polskiego zamieszkiwało około 35% mniejszości narodowych, a w tym m.in. około 15% stanowili Ukraińcy, czyli ok. 5-6 mln osób. Po zakończeniu działań II wojny światowej i wytyczeniu m.in. granicy państwa – zwanego znacznie później Polską Rzeczypospolitą Ludową – stan ten za sprawą przemian politycznych, uległ radykalnemu „skurczeniu”. Otóż z końcem 1944 r. wynosił on już tylko ok. 0,5 mln osób. Przeważającą część tej ludności, bo 488 612 osób – według danych Państwowego Urzędu Repatriacyjnego (PUR) – repatriowano w latach 1944-1946 na powrót w ustalone już granice Związku Sowieckiego do tzw. Związkowej Socjalistycznej Republiki Ukrainy.

Pozostałą część około 200 tys.¹ osób przesiedlono natomiast w ramach wojskowo-rządowej operacji pod kryptonimem Akcja „Wisła”² na Ziemię Odzyskanę. Charakterystyczny pozostaje fakt, że dołączono do tej grupy w możliwie dużej liczbie tzw. polskich Ukraińców, czyli Łemków, głównie z terenów Beskidów, pozostającą w niebezpiecznej bliskości działań nacjonalistycznego podziemia ukraińskiego.

Oficjalnie Akcja „Wisła” na ziemiach polskich trwała od 17 kwietnia do 12 sierpnia 1947 r. i objęła swoim zasięgiem około 150 tys. osób. Wśród transportowanej ludności znajdowały się grupy czystych etnicznie, jak i wielopokoleniowo „mieszkańców”: Ukraińców, Hucułów, Bojków, Rusinów, Szlachtyczów, Dolinian oraz pokaźna ilościowo grupa Łemków, z terenów pogranicznego regionu Rzeszowszczyzny, jak i regionu krakowskiego. Wiadomo jednak, że akcja – po oficjalnym jej zakończeniu – była kontynuowana dalej aż do 1956 r., kiedy z terenu powiatu Nowy Targ wywieziono ostatnie 32 rodziny³. Wszystkich bez wyjątku przesiedleńców kierowano wówczas na tereny całej Polski, ze szczególnym nastawieniem na „nowe” ziemie polskie, tzw. Ziemię Odzyskaną. Ukraińców, według później sporządzonych statystyk, osiedlono na terenie uformowanych w znacznie późniejszym czasie 9 województw Polski, na terenie 72 powiatów⁴.

Pierwsze „ukraińskie” transporty kierowano głównie do: Szczecina, Poznania, Gdańska oraz Olsztyna. Począwszy od maja 1947 r. również na Dolny Śląsk, do Wrocławia. Pierwszy „transport repatriacyjny” w rejon Dolnego Śląska dojechał 30 maja 1947 r. Przywiózł 13 198 osób ludności ukraińskojęzycznej do stacji docelowej Góra Śląska. Ludność, osadzana w nowym miejscu zamieszkania, pochodziła głównie z rejonów powiatu: Krosno, Nowy Sącz, Sanok, Gorlice, a także Hrubieszów, Nowy Targ, Tomaszów Lubelski, Włodawa. W ten sposób „rozbijano bezpośrednio zaangażowanych jak i tylko sympatyzujących z nacjonalistycznym ruchem ukraińskim”, „przenosząc” całe ich wsie i segregując wedle własnego uznania poszczególnych mieszkańców do całkiem różnych miejscowości. Przemieszczeniu grupy narodowościowej towarzyszył bardzo często zafalszowany obraz rzeczywistości, w jakiej pozostawało dalej żyć tym nowym przesiedleńcom. Otóż w wybranych dla tych ludzi miejscowościach kreowano przed ich osadzeniem bardzo często portret Ukraińca – jako ociekającego krwią i zięjącego nienawiścią do Polaków „banderowca – zbója”. Natomiast przyjeżdżali ludzie skrajnie ubodzy

¹ Według wycień ówczesnego Sekretarza Komisji Spraw Narodowościowych przy KC PZPR, Aleksandra Sławy; liczba obrazuje stan po „akcji przesiedleńczej” (źródło: Państwowe Archiwum we Wrocławiu, Wydział Osiedleńczy – Sprawy osadników z Akcji „Wisła” 1948, sygn. IX 271).

² Akcja „Wisła” to kryptonim specjalnej operacji wybranych jednostek Wojska Polskiego i Milicji Obywatelskiej dokonanej formalnie w dniach 17 IV-12 VIII 1947 r. na terenach Polski południowo-wschodniej; w składzie tych sił zgrupowano: pięć samodzielnych dywizji wojska; stworzoną na ten cel „jednostkę specjalną” – Korpus Bezpieczeństwa Wewnętrznego; kilka pułków Milicji Obywatelskiej; pułk piechoty ze składu 4 Dywizji Piechoty, a także kilka różnych specjalistycznych oddziałów uzupełniających; akcja pacyfikacyjna prowadzona tymi siłami, opierała się na przymusowym przesiedleniu ludności niepolskiej (głównie Ukraińców, choć nie tylko), w ramach jakoby bezpośredniej likwidacji zagrożenia ze strony oddziałów, jak również ich domniemanego zaplecza – Ukraińskiej Powstańczej Armii (UPA).

³ *Kalendarz Ukraiński 1967*, Warszawa 1967.

⁴ A. Kwilecki, *Rola społeczna nauczyciela na Ziemiach Zachodnich w świetle pamiętników nauczycieli-osadników*, Poznań 1960.

i zaniedbani pod względem opieki zdrowotnej oraz edukacji. Posiadali niewielki, bo zazwyczaj ręczny tylko dobytek własny. Byli wypędzeni zupełnie niespodziewanie z własnych domostw i własnej ziemi, w zupełnie nieznanie, dalekie i całkowicie obce im otoczenie. Ludzie ci – kobiety, mężczyźni, młodzież, dzieci i wreszcie starcy – niejednokrotnie na „ostateczne” wyjście z domostwa, często obudzeni nagle pośród głębokiej nocy, wśród krzyku wojskowych i pod lufami karabinów, mieli najwyżej od kilkudziesięciu minut do 2-3 godzin na zabranie ze sobą dobytku na resztę życia.

Łącznie, jeżeli chodzi o przesiedleńców, w region obszaru tzw. Dolnego Śląska trafiło 21 014 osób pochodzenia ukraińskiego⁵. Osiedlono ich głównie w powiatach: Wołów – 2 545 osób, Lubin – 2 427 osób, Legnica – 2 068 osób, Oleśnica – 1 381 osób, Oława – 1 145 osób, Góra – 869 osób. Resztę osób rozmieszczono w powiatach: Bolesławiec, Jawor, Milicz, Strzelin, Świdnica, Trzebnica oraz Złotoryja⁶. Warty uwagi jest przy tym fakt, że tylko w okresie od 30 maja do 26 lipca 1947 r. na Dolny Śląsk z „repatriacji” trafiło około 3100 rodzin z ukraińskim rodowodem. Przyjmując przy tym całą ludność przesiedlaną za 100%, niezaprzeczną prawdą pozostaje to, że 92% stanowiła w niej ludność Łemków, natomiast pozostałe zaledwie 8% – stanowili prawdziwi Ukraińcy, głównie z okolic Hrubieszowa, Przemysła, Tomaszowa Lubelskiego i Włodawy⁷.

Praktycznie cały proces „zasiedlenia” Ziem Odzyskanych trwał mniej więcej do około 1956 r. Wówczas na tych ziemiach zamieszkiwała ludność autochtoniczna polska, choć zmieniona przez wieki – Ślązacy, Niemcy i Polacy z rejonów: Białystok, Bydgoszcz, Gdańsk, Katowice, Kielce, Kraków, Lublin, Łódź, Opole, Poznań, Rzeszów, Warszawa, a także emigranci z Europy Południowej i Zachodniej, polscy przymusowi osadnicy z terenów sowieckich, ludność romska, żydowska, byli więźniowie hitlerowskich obozów pracy przymusowej, obozów rodzinnych, czy też obozów koncentracyjnych⁸.

Problem mniejszości zarówno narodowych, jak i etnicznych w Polsce, przez długie lata tuż po wojnie był celowo i starannie pomijany. Podyktowane to było szeroko rozumianą jednością oraz internacjonalizmem klasy robotniczej – ludu pracującego. Praktycznie dopiero bliski koniec tyranii Stalina dał upust swoistej tolerancji. W kwietniu 1952 r. przeprowadzono regulację prawną statusu ludności ukraińskiej. Był to pierwszy rzeczywisty obraz mniejszości innego narodu zamieszkałego w Polsce. Ówczesne Ministerstwo Oświaty na mocy zarządzenia z dnia 20 sierpnia 1952 r. (sygnatura: SO-S-6157/52) dokonało wprowadzenia nauki języka ukraińskiego dla tej grupy mniejszościowej, w specjalnie zorganizowanych dla niej placówkach oświatowych na terenie całego kraju. Jednak do praktycznej realizacji całego przedsięwzięcia było ciągle bardzo daleko⁹. Uaktywniające się od tej pory coraz bardziej środowisko ludności ukraińskiej powołało w 1954 r. Ukraińską Komisję Kulturalno-Oświatową, która swoimi działaniami doprowadziła do po-

⁵ S.W. Kłopot, *Zniszczenia wojenne, trudności odbudowy (1945-1950)*, „Dolny Śląsk” nr 2/1996, s. 52.

⁶ J. Albin, *Mniejszościowe grupy etniczne na Dolnym Śląsku i ich działalność*, „Dolny Śląsk” nr 2/1996, s. 110.

⁷ Państwowe Archiwum we Wrocławiu, Wydział Osiedleńczy – Sprawy osadników z akcji „Wista” 1948, sygn. IX 271, s. 167.

⁸ K. Pudło, *Łemkowie na Dolnym Śląsku (1947-1982)*, „Rocznik Dolnośląski” t. 9, (1985).

⁹ D. i W. Nikitenko, *Materiały z kursu wiedzy regionalnej 1995 rok (maszynopis w posiadaniu autorów)*.

wstania i ukonstytuowania się w 1956 r. Ukraińskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego (UTSK; w Legnicy Koło Miejskie UTSK powstało i ukonstytuowało się w maju 1956 r. – siedziba organizacji umiejscowiona była wówczas przy ul. Szkolnej 10)¹⁰, przekształconego następnie, w czasie późniejszym, w Związek Ukraińców w Polsce.

W tym czasie w uchwale KC PZPR VII Plenum (obradowało od 18 do 28 lipca 1956 r.) wskazano na kwestię „wyposażenia” niższych instancji aparatu partyjnego we właściwe odgórne „wskazówki” postępowania z mniejszościami narodowymi. W kwietniu 1957 r. Sekretariat KC PZPR wydał uchwałę, w której czytamy: „uznajemy za konieczną realizacją zasad narodowego równouprawnienia, prawa do szkół z językiem ojczystym, do pełnego poszanowania i rozwijania tradycji, własnych narodowych kultur, prawa tworzenia stowarzyszeń kulturalnych, prasy w języku ojczystym (...) prawa równe dla wszystkich mniejszości narodowych”¹¹. Namacalnym potwierdzeniem tych określeń był konkretny akt prawny – Rozporządzenie Ministra Oświaty z dnia 4 grudnia 1956 r., zezwalający na tworzenie na terenie Polski szkół z niepolskim językiem nauczania. W ślad za tym weszły w życie interpretujące go przepisy wykonawcze. Otóż wszędzie tam, gdzie zamierzano stworzyć szkolnictwo z niepolskim językiem nauczania, wydziałom oświaty, kierownikom obecnych i przyszłych placówek nauczania, jak i obecnej oraz przyszłej kadrcie pedagogicznej, ustalano ściśle wytyczne do przyszłej pracy:

- „na wyraźne życzenie rodziców można wprowadzić do szkół język obcy np. język ukraiński jako język nauczania, z zaznaczeniem jednakże, że obowiązuje on uczniów dopiero od klasy drugiej,
- ze względu na duże rozproszenie ludności m.in. ukraińskiej, Ministerstwo Oświaty zezwala na odstępstwa od ogólnie przyjętych norm (przyjęto, że jest to co najmniej 10 osób w klasie), i dopuszcza wprowadzenie nauki języka danej mniejszości narodowej bądź etnicznej już przy liczbie 7 uczniów zgłaszających chęć do jego nauki,
- przy niewielkiej liczbie osób zgłoszonych, należy naukę prowadzić w kompletach złożonych z dwóch bądź nawet trzech klas,
- istniejące Wydziały Oświaty, zobowiązuje się do zapewnienia właściwej kadry nauczycielskiej wykazującej się znajomością np. języka ukraińskiego dla nowo powstających szkół; w przypadkach braku kadry profesjonalnej, należy ją bezzwłocznie skompletować z osobami z niepełnymi kwalifikacjami zawodowymi, ale za to wykazującymi się perfekcyjną znajomością języka np. ukraińskiego,
- Ministerstwo Oświaty podkreśla również konieczność stałego konsultowania spraw bieżących z terenowymi oddziałami np. UTSK, które są od tego momentu w pełni kompetentne do udzielenia wszelkiej profesjonalnej i niezbędnej pomocy,
- w miejscach zamieszkania większych skupisk mniejszości narodowej bądź etnicznej, np. ukraińskiej, na wniosek rodziców uczniów należy zakładać – szkoły podstawowe z językiem np. ukraińskim jako językiem wykładowym; stosowne decyzje o organizacji takich placówek podejmuje w zaistniałym przypadku terenowe Wydziały Oświaty,
- dla uczniów roczników starszych, którzy ukończyli szkoły szczebla niżej zorganizowanego, należy tworzyć szkoły zbiorcze szczebla wyższego, biorąc pod uwagę możliwość dowożenia młodzieży do takich szkół, bądź tworzenia tzw. ‘internatów społecznych’; jeżeli nie można inaczej, należy

¹⁰ W. Morawiec, Grupy narodowościowe w Legnicy i w powiecie w latach 1945-1968 (praca magisterska – maszynopis), Wrocław 1986, s. 45; w zbiorach Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej Oddział w Legnicy.

¹¹ Czasopismo „Zastriczi” nr 1-2, Warszawa 1998.

tworzyć ciagi klas z językiem np. ukraińskim jako wykładowym w szkołach o polskim języku wykładowym”¹².

Szkolnictwo ukraińskie na ziemiach polskich swój największy rozkwit osiągnęło w latach 1957-1961. W roku szkolnym 1960-1961 na terenie państwa polskiego istniało 9 szkół z językiem wykładowym ukraińskim, a także 147 szkół, w których język ukraiński pozostawał jednym z przedmiotów nauczania. Łączna liczba uczniów pobierająca w tym czasie naukę języka ukraińskiego wynosiła 3 091¹³. System tego szkolnictwa ulegał jednakże ciągłym przekształceniom, choć nie było w nim, bo i nie mogło, żadnych zmian „rewolucyjnych”. Obrazuje to tabela 1.

Powstanie szkoły z językiem ukraińskim jako wykładowym, a raczej jej usytuowanie w Legnicy, nie było kwestią przypadku. Skupisko ludności ukraińskiej na terenie Dolnego Śląska było w rejonie legnickim bardzo duże. Ponadto właśnie tutaj bardzo prężnie i aktywnie działało miejscowe koło UTSK. Na terenie kraju zostało uruchomionych 14 punktów nauczania w tym języku. W obszarze dolnośląskim usytuowano je na terenie powiatów:

- bolesławieckim – miejscowość Gromadka;
- legnickim – Gniewomierz, Kawice, Legnica, Mierzowice, Rosochata, Wądroże Wielkie, Wagrodno;
- lubińskim – Michałów, Moskorzyn, Niemstów, Siedlce;
- wołowskim – Gawronki, Kęblów, Lubiąż, Pelczyn;
- złotoryjskim – Jaroszówka¹⁴.

Różnie toczyły się wtedy losy tego szkolnictwa. Trzeba mieć tę świadomość, że posyłanie dzieci na zajęcia do takiej szkoły, pomimo tzw. politycznej odwilży, spowodowanej przejściem władzy w ZSRR przez I sekretarza Nikitę Chruszczowa, stanowiło swoisty akt odwagi przede wszystkim rodziców dzieci. Wiadomo również jak odbierały to ówczesne, bardzo proradzieckie, polskie władze lokalne. Ponadto język ukraiński stawał się coraz bardziej konkurencyjny dla wszechwładnie panującego i bezwzględnie obowiązującego w szkole języka rosyjskiego.

Wybór powiatu legnickiego, jak i samej Legnicy, na usytuowanie w tym miejscu szkoły narodowościowej podyktowany był największą liczbą punktów nauczania tego języka w rejonie. Samo miasto ponadto stanowiło w miarę centralny punkt dla zamieszkującej na terenach ościennych mniejszości, posługującej się językiem ukraińskim. Najprawdopodobniej nie bez znaczenia był także fakt działającej w tym mieście, na warunkach półoficjalnych, parafii Kościoła prawosławnego. Zapewne również duże znaczenie miało świadome jej usytuowanie pod bokiem Sztabu Operacyjnego Sił Układu Warszawskiego (z jednej strony – trudno sobie wyobrazić lepszy nadzór nad tym co się dzieje, z drugiej – mimo wszystko stawiało to Sowietów w świetle bardzo tolerancyjnego i w pełni wyrozumiałego, demokratycznego sojusznika nie tylko dla „przyjaciół” z układu, ale też i w oczach świata zza „żelaznej kurtyny”).

¹² Fragmenty Instrukcji dla Wydziałów Oświaty z „Rysu historycznego – szkolnictwa ukraińskiego w PRL”; M. Tucka, IV LO ukraińskie (maszynopis).

¹³ Sprawozdanie Statystyczne Zarządu Głównego UTSK w Warszawie za rok szkolny 1960-1961, Archiwum Państwowe we Wrocławiu; M. Tucka, IV LO ukraińskie.

¹⁴ D. i W. Nikitenko, Materiały z kursu wiedzy regionalnej 1995 rok (maszynopis w posiadaniu autorów).

TABELA 1

Stan szkolnictwa ukraińskiego w latach 1956-1988

Rok szkolny	Liczba szkół samodzielnych	Liczba uczniów	Punkty nauczania	Liczba uczniów	Ogółem uczniów w skali państwa
1956-1957	3	103	141	2590	2693
1957-1958	8	279	142	2377	2656
1958-1959	9	441	152	2602	3034
1959-1960	9	449	118	1934	2383
1960-1961	9	583	143	2559	3142
1961-1962	9	542	133	2141	2683
1962-1963	9	568	129	2241	2809
1963-1964	8	572	137	2711	3283
1964-1965	5	505	129	2365	2860
1965-1966	5	501	136	2668	3168
1966-1967	5	408	111	2056	2464
1967-1968	5	445	124	2353	2798
1968-1969	6	447	99	1860	2307
1969-1970	6	435	98	1918	2353
1970-1971	5	410	86	1665	2075
1971-1972	4	435	78	1462	1897
1972-1973	4	444	62	1145	1589
1973-1974	4	434	48	925	1363
1974-1975	4	429	36	684	1113
1975-1976	4	404	35	727	1131
1976-1977	4	402	37	744	1146
1977-1978	4	385	39	569	954
1978-1979	4	376	33	639	1015
1979-1980	4	326	31	568	894
1980-1981	4	319	28	531	850
1981-1982	4	294	27	528	822
1982-1983	4	303	43	852	1155
1983-1984	4	324	43	752	1076
1984-1985	4	343	52	1019	1362
1985-1986	4	354	55	1109	1468
1986-1987	4	347	50	987	1334
1987-1988	4	358	56	1078	1418

Źródło: M. Tucka, IV LO ukraińskie.

TABELA 2

Wykaz punktów nauczania języka ukraińskiego w roku szkolnym 1956-1957
na obszarze zielonogórskim

Powiat	Nazwy miejscowości gdzie umiejscowiono punkty nauczania w języku ukraińskim
Głogów	Buczyna, Gaworzyce, Grębocice, Niekarzyn, Polkowice, Radwanice
Międzyrzecz	Międzyrzecz, Wysoka Brzoza
Nowa Sól	Lipiny, Lubięcín, Niwiska
Skwierzyna	Chelmsko
Strzelce Krajeńskie	Bobrówko, Osiecko, Wetmin, Wielislawice
Sulęcín	Baranowice, Lipki Wielkie, Nowogród Bobrzański, Torzym
Szprotawa	Leszno Górne, Ostaszów

Źródło: Archiwum Państwowe Zielona Góra, Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej, USW sygn. 577-578; S. Dudra, *Łemkowie (deportacja i osadnictwo ludności łemkowskiej na Środkowym Nadodrzu w latach 1947-1960)*, Głogów 1998, s. 198 (załączniki).

Początkowo w samym mieście „nie znaleziono” miejsca na zlokalizowanie szkoły choćby tylko z językiem ukraińskim jako wykładowym, chociaż naciski UTSK nie ustawały ani na chwilę. Wreszcie w 1957 r. powstała w Legnicy jedna VIII klasa z wykładowym językiem ukraińskim, którą umiejscowiono na razie poza Legnicą, a mianowicie przy Liceum Ogólnokształcącym w pobliskim miasteczku Złotoryi (około 20 km od Legnicy). Jednocześnie rozpoczęto w Legnicy remont i adaptację budynku (po byłej elementarnej szkole niemieckiej), usytuowanego przy ulicy Chojnowskiej 100. Prace te jednak, z różnych względów, zakończono dopiero w latach 60.

Pierwszym dyrektorem wspomnianej placówki, od czerwca 1957 r. do czerwca 1960 r., był mgr Stanisław Janus. W tym też czasie do szkoły, posiadającej status szkoły podstawowej oraz średniej na prawach liceum ogólnokształcącego, uczęszczało 22 uczniów. Kiedy szkoła w 1960 r. „powróciła” do Legnicy decyzją Wydziału Oświaty Wojewódzkiej Rady Narodowej we Wrocławiu została, z powodu braku lokum, umiejscowiona początkowo przy III Liceum Ogólnokształcącym, zdominowanym ówczesnie przez jidysz. Szkoła „ukraińska” otrzymała do swojej wyłącznej dyspozycji 4 sale wykładowe. Nie posiadała wciąż jednak bardzo potrzebnego internatu (czasowo umieszczono go w świetlicy UTSK przy ul. Szkolnej 10), co było znacznym utrudnieniem, szczególnie dla uczniów „z terenu”.

W nowym roku szkolnym liczba uczniów zaczęła systematycznie wzrastać, co stało się zarzewiem konfliktu pomiędzy obu współdzierżawcami budynku. Aby choć trochę „rozładować” napięte stosunki mianowano nowego dyrektora-negocjatora, którym został mgr Michał Tanencapf (pełnił swoje obowiązki w latach 1960-1962). Szkoła nosiła wówczas nazwę Szkoła Początkowa nr 7 oraz III *Zahalnooświtowe Licei* i przyjęła w swoje mury w roku szkolnym 1961-1962 już około 100 uczniów¹⁵.

Wielkim uwieńczeniem zabiegów związkowego i krajowego gremium ukraińskiego była realizacja osobnej, acz ważnej decyzji. Chodziło mianowicie o powoła-

¹⁵ *Legnica (zarys monografii miasta)*, pod red. S. Dąbrowskiego, Wrocław – Legnica 1998, s. 519.

nie w Legnicy 1 września 1962 r., przez Kuratora Okręgu Szkolnego we Wrocławiu, odrębnego liceum z językiem wykładowym ukraińskim, które funkcjonuje do dziś jako IV Liceum Ogólnokształcące w Legnicy (obecnie w Zespole Szkół Ogólnokształcących przy ulicy Pancernej). Podstawę prawną takiego postępowania stanowił par. 7 Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 18 IV 1958 r. (Dz.U. Nr 25, poz. 104), za zgodą Ministerstwa Oświaty na podstawie pisma nr SO-3-2614/62 z dnia 31 VII 1962 r.

Aby w pełni uhonorować tak podniosły akt przyspieszono przeniesienie placówki do długo oczekiwanego własnego lokum, co miało miejsce jeszcze przed formalnym, oficjalnym jej powołaniem. 31 lipca 1962 r. szkoła „ukraińska” bez żalu więc opuściła nie w pełni gościnne dla niej mury dotychczas „dzielonego” budynku z III Liceum Ogólnokształcącym. Nową siedzibą stał się wyremontowany budynek przy ul. Chojnowskiej 100. Stało się tak głównie dzięki zabiegom, poświęceniu i bardzo dużemu wkładowi pracy własnej kierownictwa szkoły, nauczycieli i miejscowych członków UTSK. Obowiązki nowego dyrektora powierzono wówczas mgr Irenie Snihur (pełniła tę funkcję do 1977 r.).

Kolejni dyrektorzy prezentowanej placówki edukacyjnej to: mgr Jan Bekas (1977-1991), następnie były absolwent tegoż liceum – mgr Bohdan Hnatiuk (1991-2001) i kolejny – mgr Helena Kalitka (2001-2006). Obecnie od 1 IX 2006 r. dyrektorem jest mgr inż. Anna Hawrylczak-Matańczak. W 1991 r. szkołę przeniesiono po raz kolejny, na ul. Artyleryjską.

Charakterystyczny obraz tamtego trudnego czasu pracy pedagogicznej odzwierciedla projekt organizacyjny placówki oświatowej na rok szkolny 1962/1963, który przewidywał, iż szkoła będzie posiadać: 4 oddziały, 99 uczniów, 1 dyrektora, 1 wicedyrektora, 4 nauczycieli na pełnym etacie, 6 nauczycieli na niepełnym etacie oraz 1 bibliotekarza, nie wliczając niezbędnych do obsługi pracowników administracyjnych, jak i zaplecza socjalno-bytowego. Nauczanie obejmowało wówczas zakres klas VIII-XI, a przedmioty tej szkoły to: język polski, język rosyjski, język ukraiński, język niemiecki, wiadomości o Polsce i świecie współczesnym, propedeutyka filozofii, biologia, higiena, geografia, matematyka, astronomia, fizyka, chemia, prace ręczne-zajęcia techniczne, rysunek techniczny, wychowanie fizyczne, sportowe zajęcia pozalekcyjne (w ramach Szkolnego Klubu Sportowego), przygotowanie wojskowe. Częste wówczas konkursy czytelnicze, pomimo że była to szkoła profilująca język ukraiński, przesycone były na wskroś sowiecką literaturą, jak i rewolucyjną poezją. Placówka w tym okresie, jak i później, bywała bardzo często obiektem najprzeróżniejszych kontroli podinspektorów Wydziału Oświaty Powiatowej Rady Narodowej w Legnicy. Sprawdzano oczywiście funkcjonowanie szkoły nie tylko pod kątem dydaktycznym, ale pod wszystkimi możliwymi płaszczyznami porównywalnymi z podobnymi placówkami polskimi¹⁶.

W 1967 r. szkoła znów została czasowo przeniesiona, jak to zrećźnie określano w celu poprawy warunków lokalowych, do wydzielonej części Liceum Pedagogicznego w Legnicy, usytuowanego przy Placu Klasztornym¹⁷. W „pozostawionym” budynku szkoły umiejscowiono natomiast internat dla licznej już wtedy młodzieży z różnych stron kraju, uczęszczającej właśnie do legnickiego liceum ukraińskiego. Szkoła stała się jedyną tego typu placówką na terenie państwa polskiego.

¹⁶ Archiwum Państwowe w Legnicy, Akta IV Liceum Ogólnokształcącego (ukraińskiego).

¹⁷ Archiwum Państwowe w Legnicy, Akta IV LO – projekty organizacyjne, sprawozdania, informacje 1962-1971, zespół archiwalny: PPRN Legnica, sygn. 988, s. 1.

TABELA 3
Pochodzenie terytorialne uczniów IV LO w Legnicy w latach 1975-1987

Województwo (wg podziału z roku 1975)	Rok szk. 75/76	Rok szk. 76/77	Rok szk. 77/78	Rok szk. 78/79	Rok szk. 79/80	Rok szk. 80/81	Rok szk. 81/82	Rok szk. 82/83	Rok szk. 83/84	Rok szk. 84/85	Rok szk. 85/86	Rok szk. 86/87
Elbląskie	1	5	4	3	3	2	1	1	3	3	5	7
Gdańskie	2	1	-	-	-	-	-	1	2	3	3	3
Gorzowskie	3	2	2	5	7	6	6	9	9	9	9	4
Katowickie	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1
Koszalińskie	14	18	18	17	17	16	16	21	19	16	15	15
Krakowskie	4	2	1	-	1	1	1	1	-	-	-	-
Krośnieńskie	5	5	7	7	5	5	3	6	13	13	15	8
Legnickie	37	32	23	19	24	27	27	28	21	19	20	19
Łódzkie	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1
Nowosądeckie	3	2	-	-	1	1	3	4	3	3	2	3
Olsztyńskie	6	4	2	2	1	1	11	1	2	8	2	2
Piłskie	17	19	18	16	15	16	16	16	15	14	17	15
Przemyskie	4	7	7	6	4	2	2	3	5	12	14	14
Rzeszowskie	-	-	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-
Słupskie	11	8	6	8	7	11	8	7	9	11	12	9
Suwałskie	20	20	20	21	20	20	18	18	17	17	19	18
Szczecińskie	9	8	4	5	3	2	6	8	10	11	8	6
Wrocławskie	6	4	5	5	4	5	5	3	3	2	1	4
Zamojskie	-	-	1	1	1	1	-	-	-	2	2	2
Zielonogóskie	2	3	3	6	6	8	8	4	3	5	4	4

Źródło: M. Tucka, IV LO ukraińskie, s. 51-53.

Na podstawie danych z tabeli 3 można wnioskować, że „zagęszczenie” ludności w wyniku Akcji „Wisła” nie jest w pełni adekwatne do miejsc pochodzenia dzieci-uczniów szkoły ukraińskiej w Legnicy w latach 1975-1987. Jak powszechnie bowiem wiadomo najwięcej ludności osiedlano w rejonie byłych Prus Wschodnich (województwo olsztyńskie). Przyczyn takiego uwarunkowania jest wiele. Na pewno jest to wynik migracji wewnętrznych, wynikających ze słabego nadzoru aparatu „pilnującego ustalonego porządku”. Częściowo pochodzenie dzieci pokrywa się z nakazem „przymusowego osiedlenia” ich rodziców z wcześniejszego okresu. Zapewne w kolejności przeważali uczniowie z województw: legnickiego, suwalskiego, koszalińskiego, pilskiego, krośnieńskiego, szczecińskiego, przemyskiego oraz śląskiego.

Budynek szkoły starannie odbudowano i wyremontowano. Poza murami zewnętrznymi oraz ścianami nośnymi praktycznie wszystko trzeba było zrekonstruować na nowo. Szkoła otrzymała również własną salę gimnastyczną (około 300 m²), przyjemne, zadbane i zielone otoczenie zewnętrzne. Obecnie starannie dobrana kadra pedagogiczna sprawia, że młodzież uczy się oprócz historii, literatury oraz religii w języku ukraińskim, także przedmiotów ogólnokształcących w języku polskim. Program kształcenia oraz egzaminy maturalne niczym nie odbiegają od wymogów w obecnym szkolnictwie polskim. Kończące szkołę świadectwo ukończenia, czy też świadectwo maturalne jest w pełni honorowane, zarówno w Polsce, w Rosji, jak też i na Ukrainie oraz państwach byłej Wspólnoty Niepodległych Państw. W chwili obecnej szkoła ta jest jedną z czterech tego typu placówek oświatowych na terenie Polski. Szczyci się posiadaniem zbioru ukraińskiej literatury narodowej, którą pozyskuje w darze od ukraińskiej diaspory w Kanadzie, a także książek z lat 50. XX w. z Wydawnictwa Radiańskiej Ukrainy. Wielu absolwentów kształci się dalej na wyższych uczelniach w kraju i za granicą, m.in. na Uniwersytecie Wrocławskim, Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, Uniwersytecie Jagiellońskim, Akademii Moskiewskiej oraz Akademii Kijowskiej. Do bezspornie znaczących postaci, które wykształciły się w murach „legnickiej kuźnicy” ukrainistyki należą m.in.: prof. Włodzimierz Mokry – pracownik naukowy Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie (jeden z tzw. Koordynatorów Roku Polskiego, a także współinicjator i założyciel Fundacji św. Włodzimierza); prof. Roman Drozd – pracownik naukowy Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu; prof. Ewa Rybałt – pracownik naukowy Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.

Wielu pedagogów jest z tą szkołą związanych od samego jej początku. Uczestniczyło w jej „narodzinach” i kolejnych przeobrażeniach. Nie sposób wymienić wszystkich, ale zapewne wśród nestorów nauczycieli tej szkoły nie przypadkiem znaleźli się m.in.: Maria Pawęcka (nauczyciel historii), Romana Bąk (biologia), Kazimierz Bednarski (geografia), Edward oraz Teresa Kopczak (fizyka, język polski), Michał Tanencapf (język niemiecki), Janina Kujawiakowska (wychowanie fizyczne), Michał Bzdel (język ukraiński), Jarosława Szumilowicz-Kisielewska (język niemiecki i geografia, również kierownik-wychowawca internatu), Dorota Krzywik (język niemiecki), Irena Snihur (matematyka), Jan Spiwak (język ukraiński), Augustyn Szkołut (historia, wychowanie fizyczne), Czesław Kozak (matematyka), Wiera Długosz-Wiewiórka (biologia, chemia), Michał Duda (od 1964 r. zaczął prowadzić w szkole nieodpłatne zajęcia chóru), Elżbieta Sołtysiak-Dyduk (język polski), Jan Bekas (przysposobienie obronne). Od 1966 r. współpracował ze szkołą również legnicki choreograf Młodzieżowego Domu Kultury Henryk Dmitriew. W latach 70. w szkole zatrudnieni zostali

m.in. – Edward Butrym (muzyka), Helena Kalitka (historia), Jan Olejnik (język ukraiński).

W zespole nauczycieli uczących w tzw. niepełnym wymiarze godzin w szkole znaleźli się również m.in.: Lidia Pecuch-Maślanik (pedagogika), Irena Szczucka (język ukraiński), Anna Kowal (język rosyjski), Olga Waszczyń-Podebry (pedagogika), Olga Duda-Wasylik (wychowawca internatu), Jurij Rymar (instruktor tańca), Irena Winnik (instruktor chóru), ks. Marek Melnyk (religia), Mieczysław Pawłów (język angielski), Andrzej Korzański (informatyka), Alina Sosińska (chemia), ks. Lubomir Worchacz (religia)¹⁸.

Wszyscy zatrudniani w tej szkole nauczyciele zdobywali wykształcenie na bardzo różnych uczelniach na terenie całego kraju. Bardzo często kadra pedagogiczna zazwyczaj decydowała się na stałe osiedlenie w Legnicy.

Działalność szkoły nigdy też nie ograniczała się li tylko do samego literalnego procesu nauczania. Uczyla więc przede wszystkim kultury i tradycji, a także szeroko pojętej tolerancji, szacunku i inności. To bardzo często stawało się motorem napędowym dla różnych form pracy wewnętrznej szkoły – chociażby w postaci zajęć kulturalno-oświatowych (m.in.: chór uczniowski „Bazarnik” „Połonyna”, uczniowskie zespoły taneczne), jak i prezentacji szkoły na zewnątrz – wymienione zespoły zdobywały niejednokrotnie aplauz nie tylko w mieście, rejonie czy regionie ale i w kraju, a także poza granicami¹⁹.

Pełniejszy obraz zatrudnienia w omawianej placówce odślania tabela 4. Tabele 5 i 9 obrazują proces feminizacji szkoły.

Jeśli chodzi o uczniów wiadomo, że pierwsza utworzona klasą liczyła aż 22 uczniów. Byli to: Stefania Caszeńska, Irena Chudio, Stefan Dziubyna, Wiera Hajdycz, Irena Hryceniak, Antonina Kania, Bogdan Kich, Jan Kłapacz, Wasyl Kochan, Maria Ładna, Anatol Łycz, Irena Maslej, Zofia Melnykiewicz, Fedor Omelan, Julia Pelak, Roman Pidtypczak, Taras Popiwczak, Anna Steranka, Stefan Tylawski, Maria Urda, Maria Warcholak, Bogdan Wilczacki. Z powyższej grupy do klasy maturalnej dotarło tylko 10 osób, natomiast do pierwszego w historii tej szkoły egzaminu dojrzałości przystąpiło 5 uczniów, a z omawianej powyżej grupy były to tylko 2 osoby. Pierwszymi absolwentami tej „kuźnicy” zostali: Stefan Beń, Bazyli Kinach, Anatol Łycz, Włodzimierz Panasiuk oraz Roman Pidtypczak²⁰.

Na podstawie dostępnej dokumentacji szkoły podjęliśmy trud zweryfikowania pochodzenia terytorialnego uczniów tej placówki (tabele 6 i 7).

Od połowy lat 70. młodzież napływała do szkoły nie tylko ze względu na pochodzenie rodziców. Często było to wynikiem przemian lokalnego szkolnictwa, kaprysu rodziców lub dzieci szukających innego, wyższego poziomu nauczania itp. Aby problem wyświetlić do końca należałoby poddać go osobnej, wnikliwej analizie.

Reforma systemu administracyjnego państwa wprowadziła także zmiany w szkolnictwie ukraińskim, a mianowicie nowy typ szkolnictwa – gimnazjum od roku szkolnego 1999/2000. Placówka przetrwanie zawdzięcza tylko i wyłącznie dotacjom tzw. organu prowadzącego i zabiegom miejscowej organizacji mniejszości ukraińskiej.

¹⁸ Na podstawie dokumentów szkolnych i pracy M. Tucka, IV LO ukraińskie.

¹⁹ *Legnica (zarys monografii miasta)*..., s. 520.

²⁰ Dane te pochodzą z opracowania M. Tucka, IV LO ukraińskie.

Tabela 4

Nauczyciele w IV LO w Legnicy

Rok Szkolny	Pełnozatrudnieni	Niepełnozatrudnieni	Razem
1957 do 1960	brak danych	brak danych	brak danych
1960-1961	4	7	11
1961-1962	5	8	13
1962-1963	4	10	14
1963-1964	6	4	10
1964-1965	7	2	9
1965-1966	7	3	10
1966-1967	7	3	10
1967-1968	7	5	12
1968-1969	7	5	12
1969-1970	6	6	12
1970-1971	6	12	18
1971-1972	6	9	15
1972-1973	7	6	13
1973-1974	7	10	17
1974-1975	7	10	17
1975-1976	6	12	18
1976-1977	7	10	17
1977-1978	6	8	14
1978-1979	6	8	14
1979-1980	7	9	16
1980-1981	7	7	14
1981-1982	7	6	13
1982-1983	7	7	14
1983-1984	7	9	16
1984-1985	6	6	12
1985-1986	6	8	14
1986-1987	5	10	15
1987-1988	5	8	13
1988-1989	6	11	17

Źródło: M. Tucka, IV LO ukraińskie, aneks, s. 54.

Działalność istniejącej placówki szkolnej z ukraińskim językiem wykładowym można podzielić na trzy zasadnicze etapy:

- Lata szkolne 1957/1958-1965/1966 – 11-letnia szkoła ogólnokształcąca stopnia podstawowego oraz liceum;
- Lata szkolne 1966/1967-1987/1988 – liceum ogólnokształcące;
- Lata szkolne od roku szkolnego 1999-2000 – liceum ogólnokształcące i gimnazjum.

Pierwszy z tych okresów był niezwykle trudny w życiu szkoły, ponieważ placówka bardzo długo pozostawała na etapie organizacyjnym. Najbardziej

Tabela 5

Feminizacja nauczycieli IV LO w Legnicy

Rok szkolny	Ogólna liczba	W tym kobiet	Udział kobiet w %
1957-1958	8	3	37,5
1958-1959	10	4	40,0
1959-1960	10	4	40,0
1960-1961	11	6	54,5
1961-1962	13	6	46,1
1962-1963	14	8	57,1
1963-1964	10	4	40,0
1964-1965	10	5	50,0
1965-1966	10	4	40,0
1966-1967	9	4	44,4
1967-1968	12	5	41,6
1968-1969	12	5	41,6
1969-1970	14	6	42,5
1970-1971	19	7	36,8
1971-1972	15	8	53,3
1972-1973	12	7	58,3
1973-1974	19	11	57,8
1974-1975	20	7	35,0
1975-1976	18	10	55,5
1976-1977	16	7	43,7

Źródło: M. Tucka, IV LO ukraińskie, aneks, s. 50.

dokuczliwe były m.in. braki lokalowe, zaplecza socjalnego z internatem włącznie oraz najważniejsze profesjonalnej kadry nauczycielskiej.

Braki lokalowe szkoły spowodowały, iż szkoła nie mogła od razu otworzyć tzw. drugiego ciągu klas, pomimo wielu chętnych. O ile w pierwszym roku funkcjonowania szkoły klasa liczyła 22 uczniów, o tyle w roku szkolnym 1973-1974 liczba uczniów w klasach pierwszych sięgała 44 osoby.

Funkcjonujący od początku lat powojennych system 11-latki ogólnokształcącej do roku szkolnego 1965-1966 został przekształcony już w następnym roku szkolnym (1966-1967) w dwie odrębne szkoły: 8-klasową szkołę podstawową oraz 4-letnie liceum ogólnokształcące, dlatego uczniowie klas dotąd VIII-XI zyskali nową numerację szkolnictwa licealnego I-IV. Ostatni egzamin maturalny według nowego programu odbył się w 1969 r. W następnym roku szkolnym 1969-1970 matura w tej szkole nie odbyła się ze względu na wdrażanie nowej reformy szkolnictwa.

Pierwsi uczniowie szkoły byli pokrzywdzeni przez los i okres wojny. Były to nierzadko dzieci „przerośnięte” wiekowo, z ogromnymi brakami wiedzy podstawowej, obarczone ponadto urazami olbrzymiego lęku fizycznego, a nierzadko i strachu psychicznego. W zdecydowanej większości wywodzili się z małych wiosek północno-zachodniej Polski, gdzie trafili w wyniku przesiedlenia ich

Tabela 6
Pochodzenie terytorialne uczniów IV LO w Legnicy w latach 1987-1999

Województwo	Rok szk. 87/88	Rok szk. 88/89	Rok szk. 89/90	Rok szk. 90/91	Rok szk. 91/92	Rok szk. 92/93	Rok szk. 93/94	Rok szk. 94/95	Rok szk. 95/96	Rok szk. 96/97	Rok szk. 97/98	Rok szk. 98/99
Elbląg	6	4	-	1	2	-	1	2	1	1	2	2
Gdańsk	2	2	1	1	2	-	1	1	1	1	-	1
Gorzów	2	2	2	2	1	1	1	1	1	-	1	1
Koszalin	10	7	9	10	5	4	4	1	-	-	1	3
Kraków	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Krosno	4	3	4	5	8	11	11	11	7	4	2	1
Legnica	16	19	20	23	36	39	41	46	39	40	39	39
Lublin	2	-	-	-	1	1	-	-	1	3	1	-
Łódź	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Nowy Sącz	1	2	2	2	2	-	-	-	-	-	-	-
Olsztyn	6	3	8	8	5	4	-	1	1	2	2	1
Piła	17	12	8	7	4	2	1	6	6	4	3	1
Poznań	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1	-	-
Przemysł	7	10	11	6	8	8	11	9	6	4	1	1
Słupsk	21	20	19	16	12	11	7	5	7	6	8	6
Suwałki	15	14	14	10	8	12	11	8	10	8	10	7
Szczecin	5	8	6	4	3	2	2	4	3	2	2	-
Warszawa	1	1	-	-	-	-	-	-	1	1	1	-
Wrocław	7	5	6	5	5	6	4	3	3	4	3	4
Zamość	-	-	2	2	3	2	3	3	3	2	3	-
Zielona Góra	7	7	5	7	9	11	12	16	14	15	18	19

Zródło: Na podstawie dzienników lekcyjnych z lat szkolnych 1987-1999.

Tabela 7

Pochodzenie terytorialne uczniów IV LO w Legnicy w roku szkolnym 1999-2005

Województwo/kraj	Rok szkol. 1999/2000	Rok szkol. 2000/2001	Rok szkol. 2001/2002	Rok szkol. 2002/2003	Rok szkol. 2003/2004	Rok szkol. 2004/2005
Dolnośląskie	42	45	46	38	35	35
Lubuskie	12	11	-	-	-	-
Małopolskie	1	1	-	-	-	-
Podkarpackie	1	-	-	-	-	-
Warmińsko-Mazurskie	14	8	-	-	-	-
Zachodniopomorskie	6	2	-	-	-	-
Pomorskie	-	4	-	-	-	-
Kujawsko-Pomorskie	-	1	-	-	-	-
Armenia	1	-	-	-	-	-
Ukraina	2	1	-	-	-	-

Źródło: Jw.

Tabela 8

Liczba nauczycieli w IV LO w Legnicy

Rok szkolny	Pełnozatrudnieni (poniżej – w tym kobiet)	Niepełnozatrudnieni (poniżej – w tym kobiet)	Ogółem (poniżej – w tym kobiet)
1991-1992	11	7	10
	6	21	13
1992-1993	11	7	9
	6	20	13
1993-1994	8	4	14
	7	22	11
1994-1995	11	7	17
	7	28	14
1995-1996	10	6	15
	7	25	13
1996-1997	13	9	8
	2	21	11
1997-1998	15	9	9
	3	24	12
1998-1999	16	10	7
	3	23	13
1999-2000	16	10	4
	2	20	12

Źródło: Na podstawie badań dokumentacji pedagogicznej.

Tabela 9

Feminizacja uczniów IV LO w Legnicy

Rok szkolny	Ogólna liczba uczniów szkoły	W tym dziewcząt
1957-1958	22	12
1958-1959	19	9
1959-1960	26	15
	(brak pełnych danych)	(brak pełnych danych)
1960-1961	77	40
1961-1962	98	57
1962-1963	99	65
1963-1964	108	77
1964-1965	128	91
1965-1966	130	89
1966-1967	95	67
1967-1968	99	74
1968-1969	107	72
1969-1970	111	69
1970-1971	144	92
1971-1972	153	103
1972-1973	154	101
1973-1974	153	105
1974-1975	150	98
1975-1976	144	84
1976-1977	138	82
1977-1978	123	62
1978-1979	119	72
1979-1980	110	68
1980-1981	113	66
1981-1982	116	72
1982-1983	131	83
1983-1984	136	91
1984-1985	128	85
1985-1986	132	83
1986-1987	126	80
1987-1988	130	82

Źródło: M. Tucka, IV LO ukraińskie, aneks, s. 49.

rodzice. Nie czerpali więc tradycji i zrozumienia dla nauki z domów rodzinnych, gdzie najczęściej przez pokolenia tylko nieliczni posługiwali się sztuką czytania lub pisania.

Szkoła od samego początku swojego istnienia borykała się z trudnościami. Posiadała status średniej szkoły ogólnokształcącej i stąd siłą rzeczy musiała, chcąc nie chcąc, dostosować się do wymogu standardów zakładanych w polskim systemie

Tabela 10

Uczniowie ukraińskiego IV Liceum Ogólnokształcącego w Legnicy a następnie Zespół Szkół Ogólnokształcących Nr 4 (ukraińskiego IV Liceum Ogólnokształcącego i Gimnazjum) w Legnicy w rozbiciu na płeć i klasy w okresie 1988-2004

Rok szkolny	Dziewczęta (w rozbiciu na klasy i ogółem)				Chłopcy (w rozbiciu na klasy i ogółem)			
1988-1989	Klasa I	16			Klasa I	14		
	II	19			II	11		
	III	22			III	9		
	IV	17	74		IV	11	45	
1989-1990	Klasa I	21			Klasa I	12		
	II	16			II	14		
	III	15			III	11		
	IV	20	72		IV	8	45	
1990-1991	Klasa I	15			Klasa I	6		
	II	22			II	13		
	III	14			III	14		
	IV	14	65		IV	11	44	
1991-1992	Klasa I	18			Klasa I	15		
	II	15			II	8		
	III	20			III	11		
	IV	13	66		IV	14	48	
1992-1993	Klasa I	16			Klasa I	11		
	II	17			II	15		
	III	15			III	9		
	IV	20	68		IV	11	46	
1993-1994	Klasa I	16			Klasa I	11		
	II	17			II	11		
	III	17			III	15		
	IV	15	65		IV	8	45	
1994-1995	Klasa I	16			Klasa I	17		
	II	15			II	11		
	III	18			III	11		
	IV	15	64		IV	15	54	
1995-1996	Klasa I	14			Klasa I	8		
	II	14			II	16		
	III	14			III	10		
	IV	17	59		IV	12	46	
1996-1997	Klasa I	13			Klasa I	11		
	II	14			II	8		
	III	13			III	16		
	IV	13	53		IV	10	45	

cd. tab. 10

1997-1998	Klasa I 13 II 11 III 14 IV 12 50	Klasa I 13 II 10 III 8 IV 16 47
1998-1999	Klasa I 13 II 13 III 11 IV 14 51	Klasa I 8 II 10 III 10 IV 8 36
1999-2000	Klasa I 14 II 10 III 11 IV 11 46 Gimnazjum: Klasa I 1 1	Klasa I 6 II 7 III 10 IV 10 33 Gimnazjum: Klasa I 7 7
2000-2001	Klasa I 8 II 12 III 10 IV 11 41 Gimnazjum: Klasa I 4 II 1 5	Klasa I 8 II 9 III 4 IV 11 32 Gimnazjum: Klasa I 8 II 7 15
2001-2002	Klasa I – bez naboru II 7 III 10 IV 10 27 Gimnazjum: Klasa I 4 II 3 5 III 1 8	Klasa I – bez naboru II 8 III 7 IV 4 19 Gimnazjum: Klasa I 4 II 8 III 7 19
2002-2003	Klasa I 3 III 8 IV 11 22 Gimnazjum: Klasa – bez naboru III 3 3	Klasa I 4 III 7 IV 5 16 Gimnazjum: Klasa I – bez naboru III 8 8
2003-2004	Klasa I 4 II 3 IV 8 15 Gimnazjum: Klasa I 15 III 3 18	Klasa I 9 II 4 IV 7 20 Gimnazjum: Klasa I 13 III 8 21

Źródło: Na podstawie dokumentacji pedagogicznej szkoły.

oświaty. W gestii szkoły leżało natomiast „wypracowanie” wielu przedmiotów, jak m.in. historia i geografia Ukrainy, folklor narodu ukraińskiego, zwiększone i „rozpracowane” limity godzinowe na naukę „ojczystego” języka ukraińskiego, który w znacznej większości młodzież uczęszczająca do tego typu szkoły musiała uczyć się zupełnie od podstaw. Gotowych do korzystania wzorców nie było. Dopiero następne lata wyteżonej pracy grona pedagogicznego, jak i władz oświatowych szczebla powiatowego, następnie wojewódzkiego i ministerialnego przyniosły rezultaty.

Zapewne proces ten uprościło jedno z kolejnych zarządzeń MEN wydane w roku szkolnym 1970-1971, umożliwiające ukończenie szkoły bez konieczności zdawania egzaminu dojrzałości. Nie wszyscy przecież uczniowie chcieli i musieli studiować. Dla niektórych na tym właściwie poziomie kończyła się wiedza edukacyjna. Kiedy jednak w roku szkolnym 1974-1975 dał się zauważyć zwiększony procent uczniów niepromowanych, zmieniono klauzulę przyjęć do szkoły, wprowadzając tzw. konkurs świadectw.

W szkole wzrastało też zainteresowanie literaturą przedmiotową. Stan biblioteki w roku szkolnym 1969-1970 wynosił 5906 woluminów, natomiast w latach 1985-1986 wzrósł już do 8264 książek. Pierwszym bibliotekarzem tej placówki była Jarosława Szumiłowicz-Kisielewska.

Od samego początku funkcjonowania szkoły starano się zaznaczyć jej odmienność. Jednym z takich wyznaczników był obowiązujący w latach 1973-1986 mundurek szkolny. Składał się na niego: jednolity strój wierzchni ucznia, czapka i obowiązkowa tarcza szkolna. Tarcza szkoły już występowała uprzednio, ale zrezygnowano z niej uchwałą Rady Pedagogicznej z 1965 r. Powody były całkiem obiektywne. Otóż zbyt często dochodziło do brutalnych i czynnych napaści chuligańskich na młodzież tej placówki. Był to najprawdopodobniej jawny i głośny oddźwięk bardzo długo jeszcze pokutującego w społeczeństwie stereotypu „Ukrainca-bandyty”.

Działalność pozalekcyjna szkoły była i jest do dzisiaj rozwijana bardzo szeroko i wielopłaszczyznowo. Niemalże każdy uczeń zobowiązany był należeć do szkolnego zespołu pieśni, tańca lub chóru. Szkołę legnicką odwiedzili m.in.: kompozytor – Wołodymyr Zubyćkyj, zespół instrumentalny „Młyn” oraz „Hurt” Ołeha Kulczćkoho, bandurzysta – Ostap Stachiw oraz literaci: Dymitr Pawlyczko, Iwan Dracz. Po raz pierwszy chór szkolny, pod kierownictwem Marii Pawęckiej i batutą jednej z uczennic Ireny Chudio przywiózł I miejsce z Wojewódzkich Eliminacji Szkolnych Zespołów Artystycznych już w roku szkolnym 1959-1960. W 1960 r. działalność chóru przejął Michał Duda. Wtedy również nauczycielki Irena Snihur oraz Wiera Długosz skompletowały, dużym nakładem zabiegów i pracy, stylizowane stroje ukraińskie dla chóru, zespołu tanecznego i instrumentalnego.

Słynne było wówczas w szkole śpiewacze trio dziewczęce złożone z uczennic w składzie: Stefania Niekieruj, Teresa Baranowska, Maria Mokra oraz występująca niekiedy na zmianę z jedną z dziewcząt, nowa solistka – Romana Ładna.

W latach 1967-1970 w szkole działał również zespół wokalny z akompaniamentem typowego dla muzyki ukraińskiej instrumentu – bandury. Grały na nich wówczas: Genowefa Hukowicz, Maria Kuszel, Stefania Niekieruj, Jarosława Jarema, Eugenia Muzyka, Teresa Baranowska.

Wspomniany już nauczyciel-instruktor Michał Duda prowadził wtedy równoległe grupy instrumentalno-wokalną „Strumoczok”. W jego skład wchodził wówczas: Borys Kowalski, Piotr Gela, Roman Sokolicz, Zenon Wasyliuk, Irena Dzik i Ewa Karpieńska. W latach następnych również: Mirosław Czernyk, Włodzimierz

Kucharyk, Roman Drozd, Bogdan Drozd, Małgorzata Krajna, Beata Wójcik oraz Anna Rewakowycz. Ostatni skład tego zespołu to: Tatiana Czarna, Halina Cechowska, Andrzej Koczański, Irena Spolska, Jan Skoncej i Marek Kierkosz.

Inny nauczyciel tej szkoły Jan Olejnik prowadził inny zespół instrumentalno-taneczny i śpiewaczy „Fijałonki”. Należeli wtedy do niego: Daria Walnicka, Irena Stech, Hanna Iwan, Stefania Mryczko, Irena Myc. Akompaniament dla zespołu dopracowywali Włodzimierz Maczuga oraz Mirosław Hukowycz. W szkole funkcjonował również nietypowy w składzie zespół instrumentalistów „Mrija” w składzie: ksylofon, mandolina, perkusja oraz elektryczne organy.

Jakoby całkiem osobny rozdział w muzycznej kulturze szkoły tworzył własny, bardzo dynamiczny i pełen ekspresji zespół taneczny. Do jego wybitniejszych tancerzy należeli m.in. Stefan Pająk, Stanisława Ohirko, Ołeh Śnieżko, Stefan Fir, Lubomira Śpiwak, Bohdan Kołacz, Norbert Iwan, Hanna Iwan, Mirosław Czech, Maria Czech, Maria Mazur, Piotr Gela, Mirosława Dziki-Sereda, Zenon Wasylik, Olga Horniatko, Zenon Dumka. Niestety w 1970 r. musiał rozstać się ze szkołą i z chórem wieloletni nauczyciel Michał Duda.

Niezwykłym i niecodziennym doświadczeniem dla młodzieży była propozycja czynnego udziału w filmie fabularnym reżyserowanych przez Jana Łomnickiego pod tytułem *Modrzejewska*.

DANUTA NIKITENKO
WŁODZIMIERZ NIKITENKO
Legnica

Załączniki

Ukraińskie Towarzystwo
Społeczno-Kulturalne
Zarząd Powiatowy Oddziału
w Legnicy

Legnica, dnia 23.08.1956 r.

Do Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej
Wydział Oświaty
we Wrocławiu

Wniosek o zorganizowanie szkoły średniej (Liceum Ogólnokształcącego) z ukraińskim językiem nauczania. Ukraińskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne w Legnicy wnosi imieniem ludności ukraińskiej powiatów: Legnica, Jawor, Środa Śląska, Lubin Legnicki, Złotoryja o zorganizowanie w roku szkolnym 1956-1957 jednej szkoły licealnej z ukraińskim językiem nauczania, oraz internatu na około stu uczni.

Uzasadnienie

Wyżej wymienione powiaty posiadają łącznie do 5 000 osób ludności ukraińskiej, która dotychczas była pozbawiona możliwości nauczania się w języku ojczystym. Miasto Legnica wśród w/w powiatów, posiada najdogodniejszą komunikację kolejowo-samochodową, ze wszystkich ośrodków mieszkalnych ludności.

Podkreślamy równocześnie, że na wypadek braku odpowiednich wykładowców Powiatowy Zarząd UTSK w Legnicy może przedstawić do dyspozycji Wojewódzkiego Wydziału Oświaty dostatecznie kwalifikowanych nauczycieli, oczywiście ze znajomością języka ukraińskiego.

Otrzymują do wiadomości:

- 1 egz. Ministerstwo Oświaty – Warszawa
- 1 egz. UTSK Zarząd Główny – Warszawa
- 1 egz. Kom. Org. UTSK – Wrocław
- 1 egz. Prez. MRN Wydział Oświaty – Legnica

Sekretarz Zarządu
Powiatowego Oddziału
/-/ B. Małecki

Przewodniczący Zarządu
Powiatowego Oddziału
/-/B. Sokacz

(odpis)

DOKUMENT nr 14

Prezydium Wojewódzkiej
Rady Narodowej
we Wrocławiu

Wrocław, dnia 31.08.1962 r.

Kuratorium Okręgu Szkolnego
Nr KOS. IW-14/12/62

Orzeczenie organizacyjne

Na podstawie paragrafu 7 „Rozporządzenia Rady Ministrów” z dnia 18 kwietnia 1958 roku w sprawie Kuratoriów Okręgów i Inspektorów Oświaty (Dz. U. Nr 25, poz. 104) za zgodą Ministra Oświaty, pismo Nr S03-2614/62 z dnia 31 lipca 1962 roku otwiera się z dniem 1 września 1962 roku IV Liceum Ogólnokształcące w Legnicy z ukraińskim językiem nauczania.

Pieczęć okrągła duża
z godłem państwowym
w środku i napisem
w otoku: Prezydium
Wojewódzkiej Rady
Narodowej we Wrocławiu

Pieczęćka podłużna
KURATOR

dr Stanisław Dąbrowski
/-/ podpis nieczytelny

ABSTRACT

The study deals with the problem of Ukrainian education on Polish territory in post-war reality. First, it provides an explanation of its origins with special emphasis on the lands of Lower Silesia, followed by a presentation of the legal context of the functioning Ukrainian education and its history in the city of Legnica. The authors refer to source materials that illustrate the circumstances of those times. They rely mostly on the documentation of the present-day Cluster of Ukrainian Schools in Legnica, where the rudiments of Ukrainian education in the region of Lower Silesia were created.

POLITYKA WOBEC MNIEJSZOŚCI ROMSKIEJ W LATACH 1952-1973 NA PRZYKŁADZIE WIELKOPOLSKI

Romowie stanowili od XV w. trwały element struktury etnicznej Polski. W odróżnieniu od innych mniejszości etnicznych nie poddawali się procesowi asymilacji z ludnością rodzimą. Obyczaje Romów nie ulegały przez stulecia większym zmianom. Ich podstawowym elementem był wędrowny tryb życia. Z wędrowaniem związane były sposoby zarobkowania Romów (kotlarstwo, handel końmi, wróżbiarstwo). Zajęcia te nie pozwalały jednak na pozyskanie środków utrzymania w niezbędnych rozmiarach. Uzupełniano je często korzyściami płynącymi z dokonywanych w różny sposób przywłaszczeń obcego mienia. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę, iż życie przez całe wieki w dużych wspólnotach rodowych miało u Romów wpływ na zdecydowanie słabsze poczucie własności, niż działało się to w społecznościach, w których poszczególne rodziny były od siebie izolowane¹.

Podejmowane w Polsce jeszcze w końcu XVIII w., w ślad za innymi krajami Europy, próby nakłonienia Romów do porzucenia wędrownego trybu życia nie przyniosły większych efektów². Z uwagi na koczowniczy tryb życia liczba Romów zamieszkujących ziemie polskie ulegała znacznym wahaniom i była trudna do ustalenia. W okresie międzywojennym ziemie polskie według różnych szacunków zamieszkiwało 35-50 tys. Romów. W okresie II wojny światowej Romowie byli poddani eksterminacji, której brutalność i konsekwencje mogą być porównywalne tylko z *Holocaustem*³. W niemieckich obozach koncentracyjnych zginęło wówczas przynajmniej 30% ogólnej populacji Romów w Europie (około 350 tys. z nieco ponad miliona ludzi)⁴. W liczbie tej 20 tys. stanowili Romowie zamieszkujący tereny II Rzeczypospolitej Polskiej. Po 1945 r. w granicach państwa polskiego znalazło się około 15 tys. Romów⁵. Mimo tradycyjnie wysokiego przyrostu

¹ Por. M. Zielińska, *Żebracy, przestępcy czy ofiary dyskryminacji? w: Romowie w przestrzeni publicznej* – prezentacja z XXXIII Międzynarodowego Seminarium Kół Naukowych, <http://nastyku.w.interia.pl/romowie.htm>.

² Cyganie – Romowie, <http://zakorzenianie.most.org.pl/za12/09.htm>.

³ Por. R. Rose, *Europa to też ojczyzna Romów*, „Gazeta Wyborcza” 13-14 I 2007, s. 21.

⁴ K. Dziaćko, *Mniejszości etniczne w Polsce – Romowie*, http://www.etnologia.pl/4etno.php?subaction=showfull&id=1145384273&archive=&start_from=&ucut=&.

⁵ Jw.